

LELJA DOBRONIĆ

VITEZOVIĆEVA TISKARSKA DJELATNOST U ZAGREBU

Lelja Dobronić
Ludbreška 14
HR 41000 Zagreb

UDK:655.1/.5(497.5):929 Vitezović
Izvorni znanstveni članak
Ur.:1994-08-25

Pavao Ritter-Vitezović, rođeni Senjanin, polazio je u Zagrebu gimnaziju. Nakon raznih putovanja i boravka kod J. W. Valvasora u Bogenšperku (u Sloveniji) došao je ponovno u Zagreb, gdje je preuzeo tiskarska slova i najpotrebniji alat pohranjen u biskupskom dvoru. Nabavio je tiskarski stroj, a 1694. bio imenovan *kraljevinskim tipografom*. Tiskaru i svoj *museum* uredio je u vlastitoj kući na Markovu trgu u slobodnom i kraljevskom gradu na brdu Gradecu (Gornjemu gradu). Tiskao je vlastita i izdavao tuđa djela na latinskom i hrvatskom jeziku. Velik požar godine 1706. uništio je tiskaru i njegovu imovinu, pa mu je 1708. Hrvatski sabor prestao isplaćivati plaću. Poslije toga odselio se u Beč, gdje je i umro.

Pavao Ritter, rođen u Senju 1652., pohrvatio je svoje prezime u *Vitezović*, čime je obilježio usmjerenje svoga javnoga djelovanja. Mladenačke dane proveo je u Zagrebu, u isusovačkoj gimnaziji u slobodnome i kraljevskome gradu na brdu Greču (Gradecu) zagrebačkome, gdje je završio tadašnju šestorazrednu gimnaziju (tzv. retorica). Razumljivo je da je školovanje u hrvatskoj metropoli ne samo opečatilo njegovu mladost već i ostavilo trajan dojam na mladoga Senjanina. Sa svojim drugovima iz školskih klupa imao je i poslije u životu veza, osobito s barunom Aleksandrom Mikulićem, zagrebačkim biskupom, i s Franjom Nitrayem, župnikom Sv. Marka u Zagrebu.

Zagreb, kakav je Vitezović upoznao kad je 1665. stigao na školovanje, bio je malen grad, iako se prostirao na dva brežuljka i sastojao od tri upravne jedinice, tzv. jurisdikcije. Gimnazija je djelovala u Gornjem gradu, slobodnomu i

kraljevskomu gradu na brdu Greču, Gradecu ili na Gričkih goricah, kako se sve nazivao u pučkom govoru, čuvajući službeno latinsko ime *libera et regia civitas Montis Graecensis Zagrabienensis*. Ne samo da su isusovci u tome gradiću na brežuljku osnovali svoj samostan, već su 1607. otvorili i gimnaziju, koja je upravo u vrijeme Vitezovićeve školovanja dobila pravo sveučilišta (1669.). Kao učenik kojemu roditelji nisu živjeli u Zagrebu, Vitezović je najvjerojatnije stanovao u konviktu sv. Josipa (u današnjoj Habledićevoj ulici), koji je donacijom grofa Ivana Draškovića 1627. bio utemeljen da bi omogućio smještaj đacima koji su dolazili izvan Zagreba. Mladi Vitezović svojim đačkim danima na Greču ušao je u kulturnu sredinu; rektor isusovačkoga kolegija bio je u Vitezovićevo đačko doba kajkavski pisac i znameniti propovjednik Juraj Habledić. Plemkinje-redovnice samostana sv. Klare (u današnjoj Opatičkoj ulici 20) poučavale su djevojčice plemenitim vještinama, osobito sviranju na raznim instrumentima. Dječaci-grkokatolici imali su svoj dom u grkokatoličkom sjemeništu (Ćirilometodska ul. 1) da bi polazili gimnaziju na Katarinskom trgu. Možda je mladi Vitezović čuo da je plemić Petar Bošnjak oporučno ostavio 1.900 forinta za osnutak tiskare u Zagrebu. Svota je bila predana zagrebačkim isusovcima *pro erigendo typo publico*. Postojala je, dakle, potreba za tiskarom. Zagrebački isusovci kupili su uređaj tiskare od ljubljanskih isusovaca 1663. Ipak, ona nikad nije pravo proradila, i nije poznata nijedna knjiga izašla iz nje. Mogao je Vitezović u ovom malom gradiću - glavnom gradu svoje domovine, osim školskoga znanja steći i šire poglede i uvide u društveno i kulturno stanje. Na susjednom Kaptolu mogao se diviti velebnoj katedrali kojoj se u to doba u unutrašnjosti sjajilo mnoštvo pozlaćenih i raznobojnih oltara, postavljenih u obnovi nakon velikog požara od godine 1645. Impozantan zbor kanonika (Stolni kaptol zagrebački), u svečanim obredima okupljen oko zagrebačkoga biskupa, davao je sjedištu Zagrebačke biskupije obilježje velegrada.

Ipak Vitezović nakon šestogodišnje gimnazije nije ostao u Zagrebu. Krenuo je u susjednu Sloveniju (Kranjsku), pa i u Rim.

Pišući stihove i mijenjajući boravišta, upoznao je više zanimljivih ljudi koji su željeli pomoći mladom nadarenom čovjeku. Za njega je bilo odlučno poznanstvo s barunom Ivanom Weikhardom Valvasorom, koji je Vitezovića udomio u svom dvorcu Wagensburgu (Bogenšperku blizu Litije u Sloveniji) 1676. i 1677. (uz neke prekide). To je bila životna škola za mladića. Upoznao je tipična renesansnog polihistora, čovjeka koji je imao dragocjenu knjižnicu s oko deset tisuća knjiga, koji je oblikovao *muzej*, tj. kulturno-umjetničko središte kojemu se tada davao takav naziv. Valvasor je imao i raznovrsne zbirke: mineralošku, numizmatičku, slika i crteža i dr. Upravo je obavljao pripreme za

rad i izdavanje svoga životnog djela *Die Ehre des Herzogthums Krain* u kojem je obuhvatio i susjedne hrvatske krajeve i gradove. Vitezović je vidio kako se ozbiljno radi na kulturno-znanstvenom i osobito na izdavačkom području. Sam je naučio crtati i crteže rezati u bakrene ploče (bakroreze), i pomagao je Valvasoru u pripremi njegova djela *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*. Sve mu je to koristilo u njegovu budućem radu u Zagrebu. Godine 1678. ili 1679. napustio je Valvasora i dvorac Bogenšperk. Godine 1681. kićenom prigodnom pjesmom (tiskanom u Ljubljani) obratio se barunu Aleksandru Ignaciju Mikuliću, tada zagrebačkom kanoniku i katedralnom arhiđakonu, sjetivši se zajedničkog školovanja. Nakon toga Ritter se odlučio za političku karijeru. Dao se i na pisanje povijesnih djela, a uz to je još od mladih dana sastavljao i pjesme. Svoje radove tiskao je u Linzu i Beču (*Oddiljenje Szigetzk* 1684. i 1685.), a i u drugim tiskarama koje nisu označivale ni mjesto ni godinu izdanja. Tako je izdao i svoje *Anagrame* (*natpise*, tj. prigodnice u stihovima kojima nekome iskazuje čast; puni naslov glasi: *Anagrammaton sive laurus auxiliatoribus Ungariae liber secundus*), od kojih je drugu knjigu posvetio barunu Aleksandru Ignaciju Mikuliću, biskupu zagrebačkomu od godine 1688., svomu nekadašnjem suučenicu.¹ Vitezović se opet približavao Zagrebu. Biskupu Mikuliću pomogao je da kupi godine 1690. dragocjenu knjižnicu i zbirku grafika od Valvasora, koji je zapao u materijalne neprilike, pa je time i njemu pomogao.

Nije poznato točnije kada se Vitezović stalno nastanio u Zagrebu; svakako, početkom devedesetih godina, kad je imao oko četrdeset godina. Bio je, dakle, u punoj snazi, spreman da se lati novoga posla na svom nemirnom životnom putu. U Zagrebu je trebao postati tiskar knjiga, pa i izdavač. Tiskarsko umijeće upoznao je i naučio kod Valvasora u Bogenšperku, kao pjesnik i pisac znao je kako se tiskaju i objavljuju knjige. Tiskarska slova (valjda i potreban pribor), koja nisu uporabljali isusovci, bila su spremljena u biskupskom dvoru, a u njemu je stolovao Vitezovićev prijatelj biskup Mikulić. Sve je bilo spremno za Vitezovićev životni pothvat.

Biskup Mikulić dao je Vitezoviću na raspolaganje neku kuću ispod biskupske tvrđe, tj. u Vlaškoj ulici.² Nije poznato kakvim je tiskarskim slovima i alatom Vitezović počeo tiskarsku djelatnost; očito skromnim. Naime, već iz razdoblja od 1690. do 1693. poznata su neka djela tiskana u Zagrebu, koja je mogao tiskati jedino Vitezović jer drugoga tiskara nije bilo.

To su:

¹ Vj. Klaić, *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića*, Zagreb, 1914., str. 79.

² Klaić, *Život ...*, str. 82.

1. *Chesskovicha Pavla sztolne czerkve zagrebechke kanonika i kantora SALOOSZTNO GOVORENIE NAD POKOPOM G. IMBRIHA KNEZA ERDODYA. V Zagrebu 1690. in 4.*³

2. *EPAENETICON HONORI ILLUSTRISSIMI ET REVERENDISSIMI DOMINII DOMINI BLASII JAKLIN, EPISCOPI TINIENSIS, METROPOLITANAE STRIGONIENSIS ECCLESIAE PRAEPOSITI MAIORIS, ABBATIS PILISIENSIS, S. C. REGIAEQUE MAIESTATIS CONSILIARII, AC AULAE PER UNGARIAM CANCELLARII ETC., consecratum a Paulo Ritter, equite Aureato.*⁴

3. *Miszechnik hervacki (za 1691.)*

4. *Miszechnik hervacki goszpodi, goszpodarom i vszake verszti lyudem obojega sztana i szpolla.. kruto hasnovit i potriban, u Zagrebu za leto 1692.*⁵

5. *PLAMEN POBOSNOSZTI PROTI SZ. FERENCZU XAVERIUSSU na szlovenszki jezik preobrayen po Simonu Judi Sidich kanoniku zagrebechkomu i kustosu. Vu Zagrebu 1693. In 4. 16. p. 102.*⁶

Vitezović je sredinom 1694. kupio u Beču novi tiskarski stroj. Nakon toga Hrvatski sabor⁷ mogao je 11. studenoga 1694. člankom VI. odlučiti:

Typum Regni illustrissimus dominus praelatus Zagrabiensis in conserva sua habitum generoso Paulo Ritter, qui typographiae curam et Zagrabiae exercitum in se assumpsisset, consignet, quem typum idem Paulus Ritter ne depereat vel deterioretur, fideliter conservare teneatur, neque Zagrabria ullas effere ausit aut facultatem habeat.

Taj saborski članak glasi u prijevodu: Preuzvišeni gospodin biskup zagrebački neka preda kraljevinsku tiskaru, koja se kod njega čuva, štovanomu Pavlu Ritteru, koji je preuzeo na sebe brigu za tiskaru i njezin rad u Zagrebu. Pavao Ritter ne smije ovu tiskaru uništiti ili oštetiti, dužan ju je vjerno čuvati, ne smije i ne može imati priliku odnijeti je bilo kamo iz Zagreba.

Hrvatski sabor mogao je raspolagati tiskarom, pohranjenom u biskupskom dvoru, jer je ona bila plaćena novcem još 1663. iz oporučne ostavštine hrvatskoga plemića Petra Bošnjaka, i putem visokoga državnoga činovnika Ivana Zakmardija Dijankovečkoga službeno predana zagrebačkim isusovcima na uporabu. Čini se da se oni nisu njome služili, pa je neiskorištena ležala u biskupskom dvoru. Bila je, dakle, vlasništvo Kraljevine, tj. države, o kojem je odlučivao Sabor. Prema tome, prije negoli je preuzeo državnu tiskaru, Vitezović je morao raditi nekim drugim tiskarskim slovima i alatom, vjerojatno svojima

³ Ivan Kukuljević, *Kroatische Bibliographie der XVI. und XVII. Jahrhundert*, Agramer Zeitung, 1881., 19. November, Nr. 165, Beilage

⁴ Klaić, *Život ...*, str. 82

⁵ NSB, R II D-8° 200

⁶ NSB, R II D-16°-13

⁷ *Zaključci Hrvatskoga sabora*, II, Zagreb, 1958.

privatnim koje je sa sobom donio u Zagreb. Kupnjom novoga tiskarskog stroja, to jest tijeska za otiskivanje, tehnički je znatno unaprijedio svoj rad. Vjerovao je nedvojbeno da će mu služiti i kad preuzme pribor državne tiskare. Uskoro nakon saborske odluke, očito presudne za Vitezovićev daljnji život i rad, na Blaževo (3. veljače 1695.) primljen je on u zagrebačke građane, a to je bila formalnost koja je tada omogućivala puno građansko pravo. U zapisniku gradske skupštine toga je dana bilo upisano: *Dominus Paulus Ritter (!), gratis*.⁸ Postao je zagrebačkim građaninom bez uplate inače propisane pristojbe od dvije forinte. Taj se oprost odobravao samo onima koji su bili zaslužni ili potrebni gradu. Hrvatskom saboru bilo je stalo da njegova tiskara radi pa je 6. rujna člankom devetim odlučio:

Tametski Domini Status et ordines tot expensis gravati sint, considerato tamen labore typographico expensisque in id de proprio factis generosi Pauli Ritter, ordinant eidem Paulo Ritter annuatim per exactorem Regni solvendos florenos Hungaricales ducentos, ita ut eandem typographiam continuare et exercere teneatur.

Taj saborski zaključak glasi u prijevodu: Iako je Sabor (*Staleži i Redovi*) opterećen velikim izdacima, ipak uzimajući u obzir tipografski rad i izdatke koje je za nj iz vlastitih sredstava učinio štovani Pavao Ritter, nalaže da blagajnik Kraljevine Pavlu Ritteru godišnje isplaćuje dvije stotine ugarskih forinta, tako da bi bio obvezan s ovom tiskarom nastaviti i baviti se.

Sve su te okolnosti omogućile da od 1694. započne razdoblje najintenzivnije Vitezovićeve tiskarsko-izdavačke djelatnosti. Vitezović izdaje:

6. *KALENDARIUM, ALITI MISZECHNIK HERVATSZKI ZA LETO 1695 od Liubmira Zelenlugovicha pritiszkan. U Zagrebu 1695.*⁹

7. *SERMO FUNEBRIS ALITI MERTVACSKO GOVORENJE NAD POKOPOM DOBRO PLEMENITO RODJENOGA I VITESKOGA GOSZPONA GABORA CSERNKOCZIA OD CSERNKOVECZ ..., recheno od vnogo postuvanoga goszpona Mihaila Simunicha ztolne cirque Zagrebachke canonika, jesprista Gorichkoga, u cirqui Schitarevacskoj letta 1695. Pritiskan v Zagrebu.*¹⁰

8. *ESZTERHAZA PAVLA PALATINUSSA SZOBOTNI KINCH blasene devicze MARIE, ALI POBOSNOSZT ZA SZOBOTNE VSZEKA LETA DNEVE na horvatszki jezik preneszti vchinila Nadasdi Magdalena groficza vdova Draskovicha Janussa. V Zagrebu 1696. In 4. p. 164.*¹¹

9. *KRONIKA, ALITI SZPOMEN VSZEKA SZVIETA VIKOV, u dva Dela razredyen; koterih Pervi dershi od pocsetka szvieta do Kristusevoga porojenja. Drugi,*

⁸ *Monumenta historica civitatis Zagrabiae*, XVIII, Zagreb, 1949., str. 331.

⁹ Kukuljević, nav. dj.

¹⁰ Klaić, *Život ...*, str. 98.

¹¹ NSB, R II D-8°-165

od Kristusevoga porojenja do izpunjenja letta 1690. Szloshen i na svitlo dan po Pavlu Vitezovichu Zlatnomu Vitezu, u Zagrebu letta Gosp. 1696. In 4. 222 p.¹²

10. *Equitis Pauli Ritter FATA ET VOTA SIVE OPERA ANAGRAMMATON L. VI. Ex Musaeo suo Graecomonti 1696. In 8., p. 414*¹³

11. *Universis Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Bossnae, Serbiae, Russiae et coeterorum gloriosae Slavae sive Illyricae Nationis Regnorum* - početak tiskanoga proglaša kojim je P. Ritter pozivao na suradnju i pretplatu svojega zamišljenoga djela "De Aris et Foris Illyriorum". Datum Zagrabiae die 23 Februari, A. C. 1696.¹⁴

12. *SZLUSBA MARIALZKA. To je to oszem prodekih na oszem szvetkov B. D. Marie napravlene i povedane od postuvanoga gozpona Mihalya Simunicha, Jasprista Gorichkoga i Kanonika Zagrebeckkoga. Polek toga szedem kratkih opmenkov k vszakomu szvetku B. D. Marie prikladneh. Na szlusbu Marie alduvane po jedne oszebuine Szlusbenicze J. B. V. P. V Zagrebu letta 1697. p. 96.*¹⁵

13. *FENIX POKORE POD KRELYUTMI MILOSZERDNOGA PELIKANA POCHIVAIUCHA. To je to prodeke nedelyne zdenczu pokore vabeche. Po postuvanomu gozponu Mihalyu Simunichu ... V Zagrebu, letta 1697.*¹⁶

14. *PRODEKE SZVETECHNE ZA CZELO LETTO. Od Mihalya Simunicha kanonika zagrebeckkoga. V Zagrebu letta 1697. p. 461*¹⁷

15. *ZOROAST HERVACKI, aliti MESZECSNIK I DNEVNIK GOSZPODSZKI I GOSZPODARSZKI na vsze godische, kojese pise od porojenja Goszpodna Nassega 1698. Pritiszkan u Zagrebu.*¹⁸

16. Isti naslov za 1699. Pritiszkan u Zagrebu.

17. *CROATIA REDIVIVA regnante Leopoldo Magno Caesare, deducta ab. Eq. Paulo Ritter, Zagrabiae 1700.*¹⁹

18. *LADO HORVATZKI iliti SIBILA (Vitezović, 1701.)*²⁰

19. *STEMMATOGRAPHIAE ILLYRICANAE liber primus. Authore equite Paulo Ritter. Ed. nova (2.) priore correctior et auctior. Zagrabiae 1702. (Graecomontii 27. Apr. 1702.)*²¹

U teškim prilikama tadašnje Hrvatske državna blagajna nije Vitezoviću redovito isplaćivala plaću, odnosno sredstva za vođenje tiskare. Zato je Sabor 12. prosinca 1702. člankom desetim odlučio:

... *Generoso Paulo Ritter cui denuo stypendium annuum Rhenensium*

¹² NSB, R II D-8°-163

¹³ NSB, R II F-16°-18

¹⁴ NSB, R II F-4°-263

¹⁵ NSB R II D-8°-185

¹⁶ NSB, R II D-8°-109

¹⁷ Kukuljević, nav. dj.

¹⁸ NSB, R II D-8°-200

¹⁹ NSB, R II D-8°-104

²⁰ NSB, R II D-8°-253

²¹ NSB, R II F-8°-114

ducentorum quinquaginta restituitur pro anno praeterito inexolutum in Rhenensibus ducentis quinquaginta, et carens tantumdem constitutus.

Zaključak u prijevodu glasi: ... štovanomu Pavlu Ritteru, kojemu se ponovno daje godišnja plaća od 250 rajnskih (forinta) neisplaćena za prošlu godinu u (visini od) 250 rajnskih, a isto toliko nedostaje.

Po sačuvanim izdanjima može se zaključiti da je Vitezović pojačao svoju izdavačku djelatnost.

20. *PLORANTIS CROATIAE SAECULA DUO carmine descripta ab Equite Paulo Ritter S. C. R. Maj. Consiliario...Graecomonti, VI. Id. Jan. 1703. 96 p.*²²

21. *PRIRICSNIK aliti RAZLIKO MUDROSZTI CVITJE, spravleno po Pav. Vitezovichu, zlat. Vitezu, ces. i kral. Szvitlosti Vichniku ... Ex Musaeo suo Graecomont. 18. Feb. 1703. 168 p.*²³

22. *IDEAE MAGNANIMITATIS ILLYRICAE ET PANNONICAE, vigintiquatuor seu totidem viri speciali aliquot facinore illustres, cum adjunctis quatuor epistolis Haeroidum ... ab humili tantarum virtutum admiratore et veneratore Joanne Francisco lib. Bar. Chikuliny. (1703) Aprobatio Zagrabiae die 5. Aprilis anno 1705.*²⁴

23. *SALOSZI I JAVKANYE TURSZKIH A RADOSZT I VESZELYE KERSCHANSZKIH DUSS, KOJE SZE LETTO 1697 NA IVANYE POD BIHCHEM S TELI RAZLUCHISSE. Od Ivana Chikulina Barosza od Szuszedgrada. V Zagrebu 1703.*²⁵

24. *NATALES D. LADISLAVO R. SLAVONIAE APOSTOLO RESTITUTI equite Paulo Ritter, S. C. R. Maj. Consiliario (1703) 50 p.*²⁶

25. *SZENCSICA. ALITI DJACSKA OD SZEJNSKOGA NA MORU JUNASTVA UCSINJENOGA V MISSECU SZICSNJU, LETTA TEKUCHEGA 1704. SPRAVLENA, po G. P. P. V. Z. V. C. S. V. (po Gospodinu Pavlu Vitezoviću Zlatnomu Vitezu Cesarske Svitlosti Vičniku) 8 p.*²⁷

26. *VITA ET MARTYRIUM B. VLADIMIRI, CROATIAE REGIS, fido calamo piis patriotis relata ab Eq. Pau. Ritter, S. C. R. M. C., Graecomontii die 25. Jan. 1705. 6 p.*²⁸

27. *MISZECSNIK HERVACKI GOSZPODI, GOSZPODAROM, I VSZAKE VERSZTI LYUDEM OBOJEGA SZTANA I SZPOLLA, za vszako vreme, priliku i shelu kruto hasnovit, i potriban. Za letto Gospodna Nassega MDCCV, to je Jezero Szedem sto i Peto. V Zagrebu.*²⁹

²² NSB, R II F-8°-130

²³ NSB, R II D-16°-12

²⁴ NSB, R II F-8°-1156

²⁵ Kukuljević, nav. dj.

²⁶ Metropolitana, M 26913

²⁷ Metropolitana, MR 1166 (1168)

²⁸ NSB, R II F-8°-620

²⁹ NSB, R II D-8°-200

Veliki požar, koji je 14. lipnja 1706. oko tri sata popodne izbio na Kaptolu i prenio se na Gornji grad, oštetio je Vitezovićevu tiskaru tako da ona više nije mogla raditi. Stajala je neuporabljiva do 16. prosinca 1709. kad je Hrvatski sabor svojim devetim člankom ukinuo *kraljevinsku tiskaru*. Taj članak prikazuje nastalo stanje, i glasi:

Siquidem ex fatali illo postremo Civitatis Zagrabienensis incendio Typus Regni in tantum destructus et ruinatus esset, ut pro nunc sine reparatione usui esse vix possit, ne tamen adhuc magis destruat, generosus Jacobus Illiaassich, Comitatus Zagrabienensis vicecomes, quo citius eundem ad unam cistam componi et sub suo sigillo huc ad Arcem Episcopalem tutioris conservationis gratia deportari curabit; coram quo dominus Paulus Ritter, tanquam hactenus stipendiatu Regni Typographus cum dominis Regni solutoribus restantiarum suarum inibit computum et rationem, quae taliter liquidandae usque ad annum millesimum septingentesimum octavum inclusive eidem solvendae decernuntur; et de reliquo ratione ex praevia idem stypendium pro cassato declaratur.

U prijevodu sadržaj članka je ovaj: Budući da je u onom kobnom posljednjem požaru grada Zagreba tiskara Kraljevine toliko upropaštena i razvaljena da za sada bez popravka ne može služiti, i da se ne uništi još više, poštovani Jakob Ilijašić, podžupan Zagrebačke županije, pobrinut će se da je što brže spremi u jednu škrinju i da je pod svojim pečatom odavde prenese u biskupsku tvrđu radi sigurnijega čuvanja. Pred njim će gospodin Pavao Ritter kao dosad plaćeni tipograf Kraljevine učiniti obračun svojih zaostataka, i odlučuje se da mu račun, koji bi se tako trebao likvidirati, treba isplatiti sve do uključivši godine 1708. Odlučuje se da se ubuduće iz prethodnoga razloga ova plaća ukida.

Kako se vidi iz navedenoga popisa knjiga i manjih spisa koje je Vitezović tiskao u kraljevskoj tiskari, dio je na latinskome, a dio na hrvatskom jeziku u raznim narječjima. Vitezović je i pisao svoja djela na latinskom i hrvatskom jeziku. Dok u tiskarskom poslu nije imao poteškoća s latinskim, jer je za taj jezik raspolagao svim potrebnim slovima, mučio se s pisanjem i, dakako, tiskanjem hrvatskih tekstova. Kao obrazovan čovjek bio je svjestan svih teškoća, jer nije bilo znakova za neke glasove hrvatskoga jezika. Sve je to on razložio čitateljima u uvodu svoje knjige *Priricsnik aliti Razliko Mudroszti Cvitje*, koju je objavio 1703. *Ex Musaeo suo Graecomont* (Iz svojega gričkoga muzeja). On tumači kako nije u mogućnosti izraditi hrvatska slova, pa objašnjava čime ih nadomješćuje: "K tomu slova nemogah csinit napraviti. Zato u vnogo mestih CS mjesto C, E namesto E: ali Yy, LY, LJ mjesto L', NY i NJ mjesto N, SH namesto X ali podrepnyenoga Z postavih; i druga ostala slova polag obicsaja kakovoga, na

pomonkanju onakovih slov, kakovabise bolje pristojala; doklam i ta zadobivam."

Kraljevinski tipograf ispričavao se zbog nemogućnosti tiskanja specifičnih slova hrvatske abecede, za koja je on našao rješenja, kako navodi u uvodu istoga djela. Sabor je Vitezoviću oduzeo tiskaru krajem 1709. uz viševrsne optužbe. Prije nego što je Vitezović napustio Zagreb u ožujku 1710., sastavio je podulji tekst svoje obrane u pet točaka.³⁰ U petoj točki govori o tiskari (u prijevodu s latinskoga):

"Priznajem da sam u ovih petnaest godina kroz koje sam vodio tiskaru, primio u više navrata od slavne Kraljevine oko dvije tisuće forinta, koje ipak nisam iz grada na brdu Gradecu zagrebačkome iznio drugamo, niti sam pretvorio u privatno obilje ili korist; pače, utrošio sam ih, i dvostruko toliko od vlastitoga, dijelom u podizanje i popravljenje nedostataka tiskare i za uzdržavanje i plaću tipografa, a dijelom za izdavanje knjiga korisnih državi. I prije negoli sam tiskaru doveo u uporabu, tisuću talira potrošio sam za taj posao, tako da što odatle imam koristi? - nitko ne vidi. Štoviše, da otmem tiskaru općem požaru grada, pustio sam da propadne većina moje imovine. Kao pomoć za obnovu tiskare gospoda Staleži i Redovi (Sabor) odredili su mi dvaput po sto ugraskih forinta, ali njih još sada iščekujem; od vlastitoga pak, već ispraznivši sredstva preko mogućnosti, tako zla sudbina ne dopušta. Onda prosudite, što je grijeh, biti koristan građanin domovine i za nju trošiti vlastita sredstva ili zanemarivati i pomagati iz zajedničke blagajne."

Vitezović je u ožujku 1710. napustio slobodni i kraljevski grad na brdu Gradecu zagrebačkom, tj. Gornji grad u Zagrebu, i svoju kuću u njemu. Njegova kuća zanimljiva je za kulturnu povijest, jer je u njoj Vitezović vodio državnu (prvu javnu) tiskaru, a i prodavao knjige. Sve je to on, po običaju svoga vremena, nazivao *musaeum* ugledajući se osobito na Valvazorov *musaeum* u Bogenšperku. Vitezovićeve kuća spominje se u protokolima gradskih fasija (kupoprodaje i sl.) 17. stoljeća dvaput: 1698. *domus murata generosi Pauli Rihter* (zidana kuća štovanoga Pavla Rittera) i 1699. *domus murata triplicis continuationis* (zidana kuća od tri poda) koju je prodao zagrebački kanonik Petar Pucz, a kupio Pavao Ritter.³¹ Vidi se da je Vitezović kuću posjedovao (možda u najmu) prije negoli je službeno provedena kupoprodaja. Istražujući položaj Vitezovićeve kuće prema položaju i imenima vlasnika susjednih kuća, sa sigurnošću se može utvrditi da je Vitezovićeve dvokatnica (kuća od tri poda)

³⁰ Vj. Klaić, *Obrana Pavla Rittera Vitezovića od god. 1710.*, Zagreb, 1915.

³¹ Povijesni arhiv u Zagrebu, Prot. 77, str. 251., 299.

stajala na uglu Markova trga i kratke uličice (danas Ulica 29. listopada 1918.) koja se spušta u Opatičku ulicu, dakle, na sjeverozapadnom uglu današnje palače Hrvatskoga sabora. To je doista središnji položaj tadašnjega grada. Sretna je okolnost da je sačuvan i pronađen nacrt pročelja Vitezovićeve kuće na Markovu trgu.³² Pročelje na strani Markova trga bilo je dugačko 12,5 m; posred prizemlja bila su ulazna vrata, a iznad prizemlja dizala su se dva kata, u svakome po tri prozora. Dvokatnice su u to doba u Zagrebu bile iznimno rijetke; u Gornjem gradu možda je postojala tek jedna: đaćki konvikt u Habledićevoj ulici. Markov trg bio je okružen samim jednokatnicama, a u okolnim ulicama nizale su se jednokatnice i prizemnice. Vitezovićeve kuća isticala se svojim dimenzijama, a osobito funkcijom i sadržajem. Nakon Vitezovićeve odlaska iz Zagreba u ožujku 1710. i smrti u Beču 1713., njegova se kuća još jednom spominje u gradskim knjigama. Godine 1714. prodao je gradski fisk "zidanu kuću s cijelim zemljištem i uglom poslije smrti Pavla Rittera, koji je umro bez potomaka, zbog dugova opaticama klarisama, gospodinu Adamu Oreškumu."³³ Ta je Vitezovićeve kuća stajala na Markovu trgu uz jednokatnu baroknu palaču Hrvatskoga sabora (koja je služila i Zagrebačkoj županiji) do godine 1841., kad je srušena da bi njezin prostor bio uključen u novu saborsku, odnosno županijsku palaču. Time se izgubio svaki trag Vitezovićeve *muzeja*, ali su ostale knjige koje je on u Zagrebu tiskao.

Die Drucktätigkeit von Pavao Ritter Vitezović in Zagreb

Zusammenfassung

Der geborene Senjer Pavao Ritter Vitezović besuchte in Zagreb das Gymnasium. Nach mehreren Reisen und nach dem Aufenthalt bei J. W. Valvasor in Bogensperk (Slovenien) kam er wieder nach Zagreb, und übernahm die Druckbuchstaben und das notwendige Werkzeug aus dem Bischofshof. Dann schaffte er eine Druckmaschine an, und wurde zum Königtumstypographen ernannt. Die Druckerei und sein "Museum" richtete er in seinem eigenen Haus ein, auf dem Platz des hl. Marcus (Markov trg) in der freien und königlichen Stadt auf dem Hügel Gradec (heute Gornji Grad).

In dieser Druckerei druckte er seine Werke, wieauch lateinisch und kroatisch geschriebene Werke anderer Autoren. Die Druckerei brannte 1706 in einem großen Feuer aus, und in diesem Brand wurde das ganze Vermögen von P. R. Vitezović vernichtet. Danach wurde die Auszahlung des Vitezovićs Gehaltes von dem kroatischen Parlament unterbrochen. Vitezović übersiedelte nach Wien und starb dort nach einigen Jahren.

³² F. Buntak, *Prilog građevnoj povijesti stare županijske i saborske zgrade u Zagrebu*, Zbornik Klasične gimnazije zagrebačke, Zagreb, 1957.

³³ Povijesni arhiv u Zagrebu, Prot. 78, str. 35.